

Економічні науки

УДК: 3347 (477,87) + 658,1; 339. 137,2

Кубиній Володимир Володимирович

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів

Ужгородського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Пахтер Юлія Олегівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства

Ужгородського національного університету

Маргітич Вікторія Володимирівна,

магістр, провідний спеціаліст Бізнес-центру

Ужгородського національного університету

Кубиний Владимир Владимирович

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов

Ужгородского торгово-экономического института

Киевского национального торгово-экономического университета

Пахтер Юлия Олеговна

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики предприятия

Ужгородского национального университета

Маргитич Виктория Владимировна

магистр, ведущий специалист Бизнес-центра

Ужгородского национального университета

Kubiniy V.V.

PhD, associate Professor of Finance Department

of the Uzhgorod Trade and Economic Institute

of Kyiv National University of Trade and Economics

Pahter J. O.

PhD, assistant professor of business economics

of the Uzhgorod National University

Marhitych V.V.

Master of Economics, a leading specialist of the Business Support Center
of the Uzhgorod National University

**ДОВІРА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ЗАКАРПАТСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**TRUST AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS OF
TRANSKARPATIAN ENTERPRISES**

**ДОВЕРИЕ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ЗАКАРПАТСКИХ КОМПАНИЙ**

Анотація. Стаття присвячена результатам дослідження рівня довіри на підприємствах Закарпатської області, які свідчать про формування інституціональної норми довіри як фактора конкурентоспроможності. Вперше побудована матриця довіри і визначена зона довіри на підприємствах Закарпаття.

Ключові слова: довіра, матриця довіри, інститут, культура, конкурентоспроможність, ефективність.

Аннотация. Статья посвящена результатам исследования уровня доверия на предприятиях Закарпатской области, которые свидетельствуют о формировании институциональной нормы доверия как фактора конкурентоспособности. Впервые построена матрица доверия и определена зона доверия на предприятиях Закарпатья.

Ключевые слова: доверие, матрица доверия, институт, культура, конкурентоспособность, эффективность.

Summary. The article is devoted to the results of investigation of the trust level in Transcarpathian region enterprises, which indicates the formation of institutional norms of trust as a competitiveness factor. Firstly the confidence matrix in Transcarpathian enterprise is offered and the zone of the trust is exposed.

Keywords: trust, confidence matrix, institute, culture, competitiveness, efficiency.

Постановка проблеми. Стратегічною метою вітчизняної економіки є формування системної конкурентоспроможності, яка забезпечить відповідні позиції українських суб'єктів на внутрішніх та світових ринках. Для реалізації визначеної мети останнім часом проводяться дослідження з метою виявлення механізмів формування конкурентоспроможності, серед яких одне з провідних місць займає ефективність діяльності підприємств, регіонів, економіки країни в цілому. Саме ефективність, передбачаючи збільшення результатів при мінімізації залучених ресурсів, дозволяє використовувати не лише цінні важелі конкурентної боротьби, але й привертати увагу до таких складових економічної діяльності суб'єктів різного рівня як організація виробництва, управління маркетингом, оптимальна логістика та інших.

В свою чергу серед напрямків підвищення ефективності актуальним стає інструментарій довіри, яка з категорії соціальних та психологічних досліджень перейшла у сферу економічного управління конкурентоспроможністю. Довіра виконує широке коло функцій, серед яких базовими можливо визначити наступні. По-перше, наявність або відсутність довіри свідчить про рівень взаємовідносин в команді та в суспільстві; рівень довіри сигналізує про стан мікроклімату на підприємствах, соціального середовища в суспільстві, а відповідно про стратегію та тактику обраного менеджменту. По-друге, довіра сприяє зниженню виробничих та трансакційних витрат, роблячи зайвим, наприклад, функції контролю за виконанням ділових та економічних процесів та їх результатами.

По-третє, довіра мотивує персонал до креативних дій з підвищення раціональності та ефективності діяльності підприємства, до пошуків раціоналізації власної справи, оптимізації технологічних процесів.

Довіра представляє собою біхевіористську підсистему економіки, дія якої спрямована на формування раціональних управлінських, організаційних, комунікаційних, людських та інших відносин, що забезпечує прискорення бізнес процесів, оптимізацію виробничих та скорочення трансакційних витрат, а це сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності.

Дослідження проблеми. Розуміння важливості довіри не лише як теоретичного поняття, але як важеля раціоналізації та підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності економічного гравця, обумовлює посилення уваги до дослідження її змісту та категоріального наповнення. Так, Лисенко В.В., досліджуючи значення довіри в аграрному підприємстві, доводить, що «довіру як економічну категорію можна вважати активом, так як при високому рівні довіри у підприємства виникають переваги по залученню інвестиційних ресурсів, пошуку ділових партнерів та ін., що призводить до підвищення ефективності виробництва і збільшенню доходу підприємства. Таким чином, довіра є похідною інвестиційної привабливості» [3]. Далі автор стверджує, що «довіра – це неодмінна умова ефективності управління підприємницькою діяльністю сільськогосподарських підприємств. При цьому довіра є фактором підприємницької діяльності, досягнення якого потребує певних затрат по забезпеченню його певного рівня» [3].

Теорія організації містить постулат про те, що довіра «має стати основоположним принципом взаємовідносин між різними структурними підрозділами компанії. Тим самим усувається один з основних недоліків традиційних структур управління, коли виникають суперечності між різними підрозділами, які перешкоджають обміну інформацією між ними та узгодженню зусиль по вирішенню загальних завдань. Довіра підрозділів один до одного дає можливість гнучко реагувати на вимоги ринку, адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища. Вона сприяє

створенню тимчасових колективів для виконання окремих проектів, що складаються з працівників різних підрозділів. Найважливішою складовою на мікрорівні є також довіра вищих керуючих один до одного, так як це сприяє швидкому виробленню рішень, взаємозамінності, націленості на реалізацію загальних завдань компанії.» [5].

Довіра є поліваріантним поняттям і поділяється на різні типи та види. Мальцева А.П. для визначення сутності довіри застосовує метод типологізації і виділяє довіру спонтанну та довільну. Під спонтанною довірою вказаний автору розуміє таку, що формується в процесі соціалізації і без якої неможливо індивідууму знаходитися в соціумі. Довільна довіра створюється внаслідок дії спеціальних технік, до яких можливо віднести певні програми держави чи недержавних установ. Довіра також поділена на необачну і розумну, на повноцінне і неповноцінне [4]. Вважаємо неправомірним обмежуватися лише класифікацією видів довіри. Для управління довірою як фактору конкурентоспроможності доцільно класифікувати носіїв довіри, саме які є об'єктами управлінських дій, що зроблено Кузьміним О.Є. До видів економічної довіри Кузьмін О.Є. відносить наступні. З позицій зовнішнього середовища: довіра власників до підприємства загалом; споживачів до продукції підприємства; постачальників до фінансової надійності підприємства; фінансово-кредитних установ до підприємства; державних органів влади до підприємства; до ресурсів (матеріальних, фінансових, енергетичних, інструментальних та ін.) тощо. З позицій внутрішнього середовища: працівників різних категорій до своїх керівників; працівників підрозділів один до одного; керівників до робочого колективу (на різних рівнях управління) тощо [2].

Ланцюг впливу довіри на ефективність діяльності економічної системи представлений Кубіній Н.Ю. наступним чином: «1. За рахунок довіри знижується значення контролюючої функції, а відповідно й витрати

на виконання функцій контролю. При цьому довіра не підмінє управління ризиками впливу людського фактору, дія якого виходить за межі важелів довіри чи недовіри до виконавців менеджменту. 2. Довіра виступає мотиватором ефективної діяльності, що впливає на зростання продуктивності праці. Людина, якій довірено виконання роботи, на основі бажання самореалізації самоорганізує працю з метою ліквідації непродуктивних дій та втрат часу. 3. Довіра виступає мотиватором якісної праці, що забезпечує відповідну якість продукції, а відповідно й конкурентоспроможність підприємства.» [1, с. 243].

Разом з тим, вивчення реального стану довіри як фактору конкурентоспроможності на українських підприємствах та у суспільстві не знайшло необхідної уваги. Відсутні дослідження, які дозволяють не лише оцінити стан довіри, але й охарактеризувати потенціал довіри як фактора підвищення ефективності діяльності підприємств.

Мета статті. Внаслідок цього метою даного дослідження є побудова матриці довіри та оцінка стану довіри на підприємствах Закарпаття, що сприятиме визначення шляхів її активізації як фактора конкурентоспроможності. Для реалізації вказаної цілі були застосовані метод дедукції при переході дослідження від загального до часткового; метод типологізації при визначенні конкретних видів довіри та груп її суб'єктів, метод анкетування, статистичні прийоми середніх, відносних величин та інші. В першу чергу були виділені вертикальний та горизонтальний види довіри. Вертикальною визначено довіру між працівниками лінійного рівня, відповідно горизонтальною довірою було досліджено довіру між колегами. Рівень довіри було оцінено за шкалою від 0 до 5 балів (5 – максимальний рівень, 0 – відсутність довіри). Рівень недовіри також оцінено за п'ятибальною шкалою, де 0 – відсутність недовіри (як й довіри), а -5 – показник повної недовіри на підприємстві. Вибірка репрезентативна до статистичних матеріалів статистики

Закарпатської області щодо зайнятості населення. Польовий етап: січень 2016 р. Результати опитування мають похибку 1,9.

Результати дослідження.

Довіра як інституційний та економічний важіль конкурентоспроможності дозволяє більш повно використовувати людський фактор, підвищуючи його виробничу ефективність та скорочуючи інституціональні витрати. Для застосування довіри в системі управління розвитком підприємства доцільно дослідити її стан та рівень як в цілому по підприємству чи їх регіональній групі, так і по видах суб'єктів довіри. Для використання механізмів довіри було проведено обстеження підприємств Закарпатської області, яке показало достатньо високий рівень довіри.

Загальні результати рівня довіри на підприємствах Закарпатської області представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

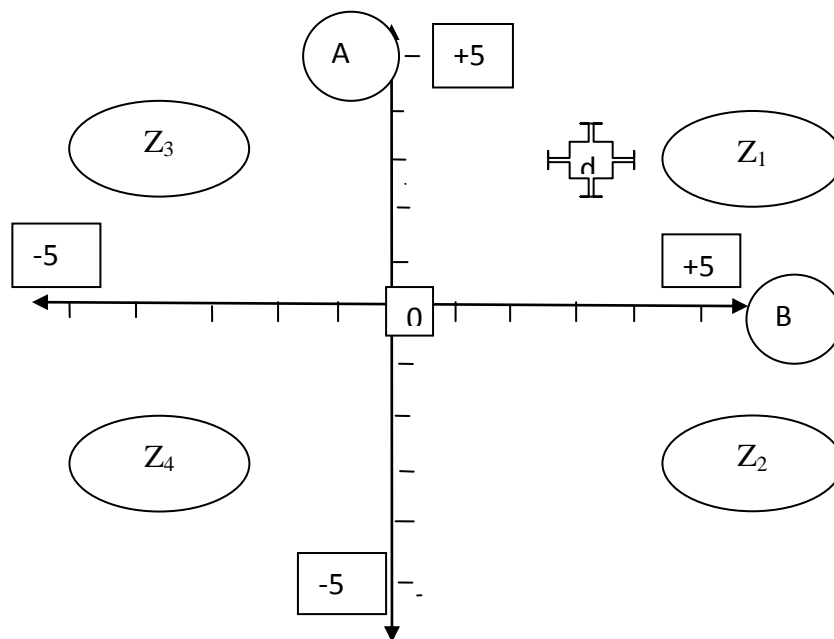
**Показники довіри на підприємствах Закарпатської області у 2016 році
(складено авторами).**

Кількість балів	Вертикальна довіра			Горизонтальна довіра		
	Кількість опитаних (осіб)	Відсоток опитуваних %	Кількість балів	Кількість опитаних (осіб)	Відсоток Опитуваних %	Кількість балів
5	49	25	245	39	20	195
4	55	28	220	57	29	228
3	35	18	105	42	22	126
2	21	11	42	35	18	70
1	8	4	8	14	7	14
0	2	1	0	2	1	0
-1	2	1	-2	0	0	0
-2	18	9	-36	2	1	-2
-3	0	0	0	0	0	0
-4	0	0	0	0	0	0
-5	0	0	0	0	0	0
Невизначено	5	3	0	4	2	0
Усього	195	100	582	195	100	631
Середній показник			2,98			3,24

Як свідчать дані таблиці 1 середній рівень вертикальної довіри складає 2,98, а горизонтальної – 3,24. Це вище середнього рівня і свідчить про можливість застосування довіри як важеля управління на підприємствах Закарпатської області. При цьому 53% опитуваних показали найвищий рівень вертикальної довіри, який характеризується 4 та 5 балами. У розрізі горизонтальної довіри найвищі оцінки відмітило 49%, з яких п'ять балів надали рівню довіри 20% опитаних, чотири – 29%. Відсутність вертикальної довіри (0 балів) відмітило дві особи, а у поле вертикальної недовіри попали відповіді 20 осіб, що складає 10% опитаних.

По горизонталі дві особи вказали на відсутність довіри чи недовіри, а недовіру виразили лише 2 людини.

Проведене дослідження дозволило сформувати матрицю довіри, яка представлена на рисунку 1.

**Рис. 1. Матриця довіри (А – вертикальна довіра, В – горизонтальна довіра, d – точка довіри)
(складено авторами)**

Зона 1 (Z_1) показує, що на підприємстві або у суспільстві панує вертикальна та горизонтальна довіра. Зона 2 (Z_2) охоплює ситуацію, коли довіра між підлеглими та керівниками фактично відсутня, а між колегами

вона існує. Зона 3 (Z_3) характеризує ситуацію, при якій довіра вертикальна має місце, а між співробітниками існує недовіра. Попадання результатів оцінки в зону 4 (Z_4) свідчить про катастрофічну ситуацію повної недовіри як по вертикалі, так й по горизонталі.

Результати обстеження показали неочікувано більш високий рівень довіри на підприємствах, що розташовані в містах, ніж в селах.

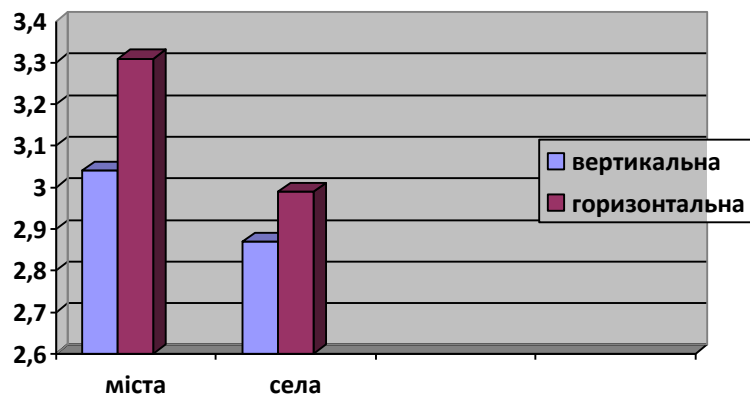

Рис. 2. Рівень вертикальної та горизонтальної довіри на міських та сільських підприємствах Закарпатської області у 2016 році (складено авторами)

Причинами більш високого рівня довіри на підприємствах міських територій у порівнянні з підприємствами, розташованими в селах, на наш погляд, є:

- більш високий рівень освіти працівників підприємств міських територій;
- розуміння ризиків втрати роботи та необхідності управління ними за допомогою співпраці та довіри;
- цінування колегіальності як фактору взаємопідтримки та підвищення ефективності роботи;
- формування інституціональних норм поведінки на міських підприємствах;
- впровадження організаційної культури.

В процесі опитування чоловіки в містах та селах відмітили більш високий рівень довіри, ніж жінки, як по вертикалі, так й по горизонталі.

Рекомендовано для підвищення рівня довіри, яка забезпечить підвищення рівня ефективності діяльності підприємств та їх конкурентоспроможності, впровадити на підприємствах:

1. Сучасну LEAN-систему управління виробництвом, елементом якої є кадровий менеджмент, спрямований на формування горизонтальної та вертикальної довіри.
2. Систему навчання персоналу, яка забезпечить перетворення довіри на економічний фактор розвитку.
3. Управлінську культуру, що базується на принципах довіри та взаємної підтримки і дозволить використовувати довіру як інституціональний важіль розвитку бізнесу.

Висновки. Довіра поділена на вертикальну та горизонтальну, що дозволило побудувати матрицю довіри та визначити імовірні зони довіри.

Результати опитування свідчать про більш високий рівень довіри на підприємствах міських територій, ніж на підприємствах, розташованих в сільській місцевості. При цьому чоловіки в процесі опитування відмітили наявність більш високої довіри, ніж жінки.

Проведене дослідження показало, що використовувати довіру як важіль управління конкурентоспроможністю доцільно на підприємствах міських територій, де у персоналу вже склалося розуміння необхідності колегіальної роботи, важливості взаємовиручки та делегування повноважень. На підприємствах в містах формується інституціональна норма довіри як частина корпоративної культури.

У подальшому дослідженні заплановано розробити модель управління довірою та визначити обструкції її застосування на українських підприємствах та у регіонах.

Література:

1. Кубиній Н.Ю. Довіра як категорія конкурентоспроможності / Н.Ю.Кубиній // Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 – 13 квітня 2016 р., Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ, 2016. – С. 239 – 244.
2. Кузмін О.Є. Довіра як економічна категорія / О.Є. Кузмін, О.О.Бонецький // Вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – Вип. 20.2. – Львів : РВВ НЛТУ, 2010. – С. 100 – 104.
3. Лисенко В.В. Довіра як фактор розвитку підприємницької діяльності в агробізнесі / В.В.Лисенко // Глобальні та національні проблеми економіки : електронне наукове видання. – Вип. № 6. – 2015. – С. 194 – 199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-6-2015/14-vipusk-6-lipen-2015-r/1012-lisenko-v-v-dovira-yak-faktor-rozvitku-pidpriemnitskoji-diyalnosti-v-agrobiznesi>
4. Мальцева А.П. Полноценное доверие : понятие, проблема, методика формирования / А.П.Мальцева // Власть. – Вип. № 7. – 2014. – С. 115 – 119.
5. Мильнер Б.З. Теория организации : учебник / Б.З.Мильнер. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 480 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/download/books/1206-reoriya-organizacii.html>